

“Türkiye’de Akademi” Konuşmaları

“Bilgi Otoriter Olmamalı”

Ferhat Kentel

Söyleşi: Özge Ata*

Monograf, bu sayısında Türkiye’de akademi kavramını tartışmaya Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden Ferhat Kentel ile devam ediyor.

Ferhat Kentel, lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi İşletme Bölümü’nde (1981), yüksek lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde (1983) tamamladıktan sonra, sosyoloji alanındaki doktorasını 1989 yılında Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales’ten aldı. Fransa’dan döndükten sonra Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü’nde ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde çalıştı. Ferhat Kentel, 2010 yılından beri Şehir Üniversitesi’nde modernite, gündelik hayat, yeni sosyal hareketler, kimlik, İslami hareketler ve etnik cemaatler ile

Odtü, Biyoteknoloji Bölümü, Doktora Öğrencisi
ozgeata1@yahoo.com

ilgili çalışmalarını sürdürmektedir.

İlk olarak sormak istediğimiz şey, “akademi”yi bir kavram olarak sizin nasıl tanımladığınız üzerine. “Akademi” sizin için ne ifade ediyor?

Öyle geniş manasıyla tarif ya da tanım yapamam herhalde ama benim için ne ifade ettiğine dair bir şeyler söyleyebilirim. Öncelikle normatif, olması gerekene dair bir şey söyleyecek olursam; toplumun, her anlamda düşüncenin daha yoğun bir şekilde üretildiği ve bunu toplumla refleksif bir ilişki içinde

paylaştığı bir yer olarak tanımlıyorum akademiyi. Refleksif derken de, sadece kendi içinde, “biz bilim yapıyoruz burada, dalmayın içimize”den ziyade, o toplumdaki gelecek olan pratiğin bilgisini de harman eden bir yer olduğunu söylemek istiyorum. Tabi ben bunu biraz da kendi sosyolojik gözlük-

lerimle bakarak söylüyorum. Bir fizikçi için, kimyacı için tam olarak nasıldır bilemem ama biraz zorlarsak herhalde onların da toplum pratiğiyle refleksif ilişkileri olduğunu söyleyebiliriz. Ama sosyal bilimler açısından düşündüğümde, çok açık: tabi ki yapacağım teorinin sokaktaki pratikten bağımsız olması diye bir şey söz konusu olamaz. Dolayısıyla akademi için ikili bir analiz yapmak lazım diyorum. Bir tanesi daha içeri dönük, bir

tanesi daha dışarı ile ilişkiler bağlamında olmalı. Bu ikisini göz ardı eden bir akademi olamaz. Ama Türkiye’de bu asla böyle bir şey değil tabi. Ya bir takım burnundan kıl aldırmayan akademik birimler var ve kendilerini dünyanın merkezi zannediyorlar, ya da “vallahi halkımız böyle istiyor, biz bu konularla uğraşamayız” diyen, belki popülist değil ama kabaca Türkiye’de otoriter-milliyetçi yapıların bütün izlerini taşıyan birtakım kadroların olduğu akademiler var. Kabaca durum budur.

Peki, akademi kavramı ile birlikte düşünerek, bir akademisyenin halkı aydınlatmak gibi bir görevi var denebilir mi?

Yok hayır, öyle bir şey tabi ki değil. “Halkı aydınlatmak” diyecekseniz “halktan aydınlanmak” da demeniz lazım o hâlde. Oysa öyle bir şey yok. Marangozlar toplumu aydınlatmaya çalışmıyorlar; onlar tahtadan, ahşap, masa vs. yapıyorlar. Biz de işte fizik, kimya, sosyoloji vs. yapıyoruz. Yani herkes bir şey yapıyor sonuç olarak. Keşke herkes Marx’ın dediği gibi biraz felsefe biraz balıkçılık falan yapsa; fakat öyle bir şey yok. Ancak hiç olmazsa herkesin daha iyi yapabildiği bir şey var; yine de keşke kimse onunla sınırlı kalmasa. Yani marangoz, marangozluğun biraz dışına çıksa, yani “benim oğlum bina okur, döner döner bir daha okur”un ötesinde bir şeyler olsa. Ben de sosyolojinin yanı sıra biraz felsefe yapabilsen, biraz buğday nasıl yetiştirilir ya da hayvancılık nasıl oluyor diye düşünebilsem... Ki bunu arka planda birtakım art niyetlerle söylüyorum. Nasıl diyeyim,

mesela ziraatçılık, akademide yapılan bir şey. Bu adamlar kendi kendilerine, Ankara’da veya başka yerde ziraat fakültelerinde “bir tohum nasıl geliştirilir?” diye “projeler” yapıyorlar ve bunu götürüp köylüye veriyorlar. Köylünün o tohum yetiştirme konusundaki yüzyıllardır süren geleneğini, doğal zinciri kırıp, onları Amerika’daki bilmem hangi tarım şirketine bağımlı kılıyorlar. İşte bu senin tohum üzerine yapacağın araştırma yüzünden, buradaki yerel tohumu koruma mantığı değil, küreselleşmiş tohum kullanma mantığı geliyor ve hepsinin içine giriyor. Dolayısıyla, bunu yapan akademisyen o anlamda yerel, küresel gibi birtakım farklı lafları bir araya getirmeli ve aynı zamanda “evet, ben bir tohum uzmanı olarak köylüye bir şey anlatırım ama tohum hakkında adamın yüzyıllardır biriken bilgisi hakkında da fikir sahibi olmam lazım. Benim bilgi türüm otoriter bir bilgi, empoze olan bir bilgi olmamalı” demeli.

O zaman Türkiye’de bilimsel bir kurumsallıktan, akademik bir gelenekten bahsetmek mümkün müdür bu söylediklerinizin çerçevesinde? Yani, Türkiye’de “iyi üniversite” dediğimiz üniversitelerde bilim daha çok kişiler üzerinden mi yürüyor, yoksa o kişilerin ekolü ve geleneği var, o mu sürdürülüyor?

Galiba üniversitelerden ziyade, üniversitelerin içinde az ya da çok, “iyi” bölümler, birimler, insanlar var. Birtakım üniversitelerde herhalde kazara kenarda, köşede kalmış bir adam ya da kadın var, işte zavalıcık orada ezilmeden yok olmadan bir şeyler

yapmaya çalışıyor ama üniversitenin genel havası eziyor onu. O, orada olsa da, o adamcağızın lafı bile geçmiyor. Başka üniversiteler var, onlar biraz daha cesurlar ve orada bir kurumsallaşma var. Ya da, bazı konularda daha cesurca oluşturulmuş kurumsallaşmalar var. Mesela Boğaziçi Üniversitesi’nin bazı birimleri, bölümleri; İstanbul Şehir, Bilgi ya da Sabancı üniversitelerinin bazı bölümleri ve birimleri bunlar arasında sayılabilir. Koç Üniversitesi’nde belki biraz daha küçük kurumsallaşmalardan söz edebiliriz. Çünkü Koç Üniversitesi daha piyasaya, işletmeye dönük ve Koç hanedanının uzantısı olan bir yer. ODTÜ mesela, bir zamanlar kurum olarak çok daha farklı bir yerdi. Yine kendi dünyamdan bakacağım ama hem Bahattin Akşit, Ünal Nalbantoğlu vs. gibi süper dinamikleri olan birimleri, bölümleri vardı ve hem de total bir aurası vardı. Şimdi ise böyle bir şeyden bahsetmek pek mümkün değil. Ayrıca, Türkiye’de üniversite konusunda bir kurumsallaşmadan genel olarak bahsedilemez çünkü bir YÖK meselesi var. Yani bu kurumsallaşmaları engelleyecek bir anti-kurum var aslında. Varoluşu itibariyle kafa ezen, kol kesen bir kurum. Biraz Gökhan Çetinsaya dönemiyle birlikte sanki bir tür dönüşüm yaşanıyor gibi, ama o öyle bir şey ki, çürümüş ya da narılaşmış bir örgüt içinde tek bir kişinin “liberal ve demokrat bir şeyler yapalım” demesiyle pek olmuyor. Olursa “Gorbaçov’un Glasnost’u”na benzer bir şeyler olur belki de... Ama YÖK gibi bir kurum olduğu sürece üniversiteler gerçek anlamda kendi başlarına “şu üniversitenin şu özelliği çok iyidir, gideyim oradan bir

ilim, irfan alayım” demek pek kolay olmayacak sanırım. İşte bu yüzden ancak bazı birimlerde, bölümlerde ufak tefek “iyi” işler yapılabilecek.

Sizin daha önce gerçekleştirmiş olduğunuz “Kendi Kutbumuzu İnşa Edelim” başlıklı bir konuşmanız var. Bu tür bir kutuplaşmanın akademi içinde olduğundan da bahsedebilir miyiz? Böyle bir kutuplaşma varsa bu tartışma ortamını besleyen bir şey mi olur yoksa bu tür bir kutuplaşma sadece bir gerginlik mi yaratır?

Kutuplaşmanın kendisi bana çok makul gelen bir şey değil. Birtakım fikirleri provoke eder ama kutuplaşma cemaat yaratan bir şeydir. Cemaat ise, esas olarak kendisini koruma güdüsüyle hareket eder; bu her zaman kötü bir şey olmasa da, kimlik takıntılıdır. Yani siz öbür tarafta “doğruluğu” kabul edilebilir bazı fikirler olabileceğini göz ardı edip, daha çok kendinizi takviye ediyorsunuz. “Ben niye hep haklıyım, öteki neden hep haksız?”, “Benim araştırmam niye en iyi, ötekilerin araştırması niye daha kötü” gibi pozisyon güçlendiren bir kutuplaşmanın döngüsüne düşebilirsiniz. Ama çatışma, “conflict” anlamında bir şey tabii ki olmalı. Farklı araştırma yöntemleri, farklı bulgular, farklı hipotezler, farklı problematikler tabii ki olmalı ki ben sürekli kendimi sorgulayabileyim. Galiba insanoğlunun –*Homo academicus* da dahil olmak üzere- korunmacı, korkan; “bizim grup”, “bizim düzen” diyen bir tarafı olduğu için, akademik olmak bunu kurtarmıyor. Süper düşünen insanlar olabilesek de,

böyle bir durum, bizi bu tür cemaatçi korkulardan koparmıyor. O yüzden bu tür akademik faaliyetlerin de galiba çok fazla savaş açmadan yapılmasında yarar var. Çünkü kutuplaşınca neler olacağını, ben kendimden biliyorum. Mesela akademik meselelerden biraz çıkıp, Türkiye’nin politik meselelerine girelim. Örneğin ben, AK Parti’nin birtakım politikalarını destekledim, “Yetmez ama evet” dedim, vs; bu yüzden de birtakım insanlar bana düşman oldu. E, bu sefer ben de onlara düşman oldum. Sonra ben AK Parti’yi eleştirmeye başladım; bu sefer bana daha önceden “ne güzel dostumuzsun” diyenler, beni AKP düşmanı ilan ettiler; ben de onlara düşman oldum. Anlatabiliyor muyum? Hiç fark etmiyor. Ben kendim süper bir insanım da, kimseye düşmanlık yapmam falan diyemem. Ben de bizzat kutuplaşmayı yaşayan bir insanım. İşte bugünlerde yine benzeri bir şey yapacağız. Erdoğan’ın 24 Nisan “taziye” açıklamasıyla muhtemelen ortalık yine birbirine girecek. Metnin iyiliğini vurgularsanız, “Erdoğancı”, “bilmemneci” diyecekler. Sonuç olarak bu aslında akademi veya siyasetin, ne olursa olsun; Türkiye’nin siyasal kültüründen bağımsız değil. Türkiye’de aydınının, entelektüelin ve akademisyenin yetiştiği alan dediğimiz şey Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin oluşumundan da bağımsız değil ki! Yani Kemalist gelenek zaten kendi aydınlarını yetiştirmeye çalıştı, halkı öteki olarak gördü. Bir ideolog-aydın, münevver, halkı aydınlatacak kişi yetiştirmeye çalışarak, hep düşmanlıklar içinde oldu. E, şimdi halk kendi aydınlarını çıkarınca düşmanlık

akademi içinde de devam ediyor, siyasetin içinde de. Düşmanlığın, kutuplaşmanın olmadığı bir alan yok. Mecliste salı günleri yapılan grup toplantılarındaki üsluptan tutun, seçimlere, temel atma törenlerine, çevre katliamlarına kadar. Açıkçası, en yumuşak tabirle, “gına” getiren bir durum bu.

Toplumun hemen her katmanında bir ötekileştirmenin söz konusu olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla aynı durum üniversite için de söz konusu. Mesela akademide eşcinsel olmak, gayr-i müslim olmak vs. O hâlde akademideki bu ötekileştirmeyi toplumun diğer katmanlarındaki ötekileştirmeden ayırmak mümkün değil diyebilir miyiz?

Tabi ki, bu ikisi birbirinden bağımsız değil, paralel. Mesela daha popülist politikacılar, sağcılaşmış AK Parti türü, Erdoğancı politikacılar falan arada bir atıp tutuyorlar, “Akademikler şöyle, akademikler böyle vs.” diye. Yok kardeşim; akademik, entelektüel camia senin dışında olan birileri değil. Senin akademin de öyle, senin de zaten öyle bir camian var; onlar da dışlamayı, kibri gayet iyi biliyorlar. Mesela 28 Şubat bu konuda çok ilginç bir örnektir. İsim vermeyeyim, “taşra” diye tabir edilen bir şehrin üniversitesinin milliyetçi-muhafazakâr kadrolarıyla ilgili olarak anlatılıyordu: 12 Eylül sonrasında bir tane makaleyi çevirttirip doktor, doçent olmuş, gayet milliyetçi-muhafazakâr birtakım “akademikler” var. “Muhafazakâr” damarları nedeniyle normal olarak, bunlar için tabi ki, başörtüsü sorun değil. Ama 28 Şubat geldi, bunların hepsi kapıda başörtülü avına çık-

tılar, üniversite kapısında başörtülülere engellemeye başladılar. Çünkü söz konusu adam entelektüellik, düşüncenin bağımsız olması gerektiği falan gibi şeylerin değil, daha çok bir “taraf”ın adamı. Kim güçlüyse ona yakın. Ama onun haricinde gayet de insanî ve zavallıca bir durum bu. Çünkü sonuçta bu adamlar evlerine ay sonunda maaş götürmeye çalışan insanlar. Ekmekleri, zeytinleri, biftekleri kesilmesin; çocuklarının okul paralarını ödeyelim diye, buna “eyvallah” diyorlar. O yüzden, en baştaki tanıma bir daha dönersek; galiba akademisyen o anlamda, biraz daha cesur ve bağımsız, özerk gibi özellikleri olan biri olmalıdır. Yoksa hasbelkader memur olurlar.

Konuyu biraz değiştirip, üniversite bütçeleriyle alakalı olarak bir şeyler sormak istiyorum. Benim doktora yaptığım alan biyoteknoloji, sosyalbilimlere göre çok farklı bir alan. Kendi projelerimizin bütçesi için yüz binlerce dolar ayrılıyor. Bu noktada projelere maddi destek veren şirketler olabiliyor. Yani bir şekilde üniversitedeki araştırma ortamı sermaye gruplarıyla çok yakın ilişki içinde oluyor. Sizin de projelerinizde bu tür destekler var mı?

Bizim alan için, şirketlerden maddi destek sağlamak çok zor. Bazen uluslararası vakıflar, Ford Vakfı mesela, Ortadoğu bölgesinde sosyal bilimlere ilişkin çeşitli konularda çalışmalarını destekliyor. Koç Vakfı’nın da bunun gibi destekleri var. Avrupa Birliği, TÜBİTAK, TESEV gibi yerlerden de destek alınabiliyor.

Sormak istediğim şey aslında şuydu: Bu tür işletmelerin, kurumların, vakıfların desteği akademik çalışmalar-daki özgür düşünceyi, düşüncenin bağımsızlığını etkilemez mi? Sonuçta bir yerden destek alıyorsunuz kendinize, sermaye olarak. Bu bir baskı mı değil mi?

Ben araştırmaya yapmaya başladığımdan beri, yani dok-toram bittiğinden beri, 25 senedir, birçok araştırma yaptım; çok çeşitli araştırmaların içinde bulundum. Dolayısıyla bu destek meselesini ben de düşündüm tabii. Kimden finansman alınmalı, nasıl alınmalı vs. Sonuç olarak kafamdaki ağırlıklı düşünce, araştırmacı kendine güveniyorsa, kendi etik, ahlak, dürüstlük ve araştırmanın bağımsızlığı gibi konularda cesursa ve elini verip kolunu kaptırmayan bir kapasite hissediyorsa kendinde, finansın kimden geldiği galiba çok önemli değil. Ama o da bir yere kadar. Mesela CIA araştırma yaptırmak istese ve bunu açık açık bilsem, böyle bir araştırma yapmam. Anlatabiliyor muyum? Ya da KGB, MİT gibi birileri destek vermek istese “kusura bakma-yın” derim. Çünkü orada kol kaptırılabilir. Aynı zamanda orada yaptığınız araştırmanın nasıl kullanılacağını da bilemezsiniz. Birinci mesele bu. Ben kimseden korkmuyorum, kendi adıma konuşuyorum. Birilerinin beni manipüle etmesinden zerre kadar korkmuyorum, edemezler de. Ama ikinci bir şey var, benim yaptığım araştırma, örneğin kamuya benim denetimim altında açıklanmayacak, kendi istedikleri doğrultuda kullanılacaksa orada bir şüphem olur. Çünkü alıp onu kendisi manipüle ede-

cek. Bildiğiniz gibi, bu şekilde “müşteri”nin kontrolünde kalan siyasal kamuoyu araştırmaları var. Müşteri istediği gibi kullanıyor ya da basit piyasa-para ilişkileri içinde çalışan ve müşterinin isteğine göre sonuç veren araştırma şirketleri var. Bu gibi tehlikeli durumlar var tabii. Fakat sonuç olarak kimin finanse ettiğine baktığınız zaman, devlet, özel şirket vs. gibi şeyler son tahlilde fark etmiyor.

Öte yandan bu memlekette bir zamanlar birtakım demokratik sivil toplum kuruluşlarının finansmanını diline dolamıştı bazı medya organları. Hepsi birbirine çok benzeyen Hürriyet çevresi, Sözcü türü, Akit türü gazeteler inanılmaz suçlamalar yaptılar: “Sorosçu”, “kökü dışarda” falan gibi. Aynı zamanda, Türkiye’de şu anda çok gözükmüyor ama 2000’lerin başında vardı, özellikle AK Parti’ye karşı yürütülen kampanyalar sırasında, mesela Kuva-yı Milliye adının çeşitli versiyonlarına sahip birtakım derneklerin çoğu devlet tarafından desteklendi. Onlar da “sivil toplum”du güya, anlatabiliyor muyum? Devlet tarafından desteklenen “sivil toplum” gibi, devlet tarafından desteklenen bir sürü “araştırma” da var. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından veya Başbakanlığın örtülü ödeneklerinden, şuradan buradan desteklenen bir sürü iş var zaten. Yani devlet tarafından manipüle edilen bilgi ve eylem var. Özel şirket, vakıf veya devletin namus bakımından, dürüstlük bakımından öyle bir farkı yok. Herkes senin araştırmanı kullanabilir. Bu da galiba az önce bahsettiğim, akademisyenin, memur akademisyen

mi, bağımsız akademisyen mi olduğuna bağlı olarak değişiyor. Eğer ben gerçekten bağımsızsam, asgari bir etik-ahlak düzeyini koruyorsam galiba araştırmamın kim tarafından finanse edildiği sorun değil. Çok emin değilim tabi, bilemediğim düşünemediğim bir sürü durumlar da olabilir. Ama ilk elde aklıma gelenler bunlar. Çok sorun olmamalı diye düşünüyorum.

Başka bir konuya geçmek istiyorum şimdi. ÖYP ya da geçici araştırma görevlisi kadrolarıyla ilgili bilginiz var mı?

Çok az var, biraz biliyorum. Ayrıntılara vâkıf değilim.

Genel olarak şöyle tanımlayayım: geçici kadrolarda doktorasını ya da yüksek lisansını yapan öğrencilere yedi yıl süreyle kadro veriliyor. Sonrasında ise, doktora bitince üniversite ile ilişik kesiliyor. Bu kişilerin şimdiki merkezî sistem atamasında aynı üniversitede kadro alma olasılığı çok çok düşük. ÖYP ise üniversite kadro atamalarının genelini oluşturmaya başladı. ÖYP’nin öğretim üyesi alma konusundaki kıstasları bilimsel bir ölçüte göre değil, ağırlıklı olarak ALES puanının iyi olmasına dayanıyor. Başvuru yaptığınız alanda yeterli olup olmamanız ölçülmüyor. Dolayısıyla, bir öğrenci ÖYP’ye başvururken ne çalışacağı hocayı, ne o ekolü biliyor. Bu durumun üniversitede yapılan bilimin kalitesini ne yönde etkilediğini düşünüyorsunuz?

Bildiğim kadarıyla bütün buna benzer durumlarda, örneğin master için öğrenci alımlarında, ALES’in, bitirme notlarının, dil sınavlarının etkisi var. Biz de burada bunları kul-

lanıyoruz. Bu şunu engelliyor: 12 Eylül’den sonra birtakım bölümlere, eleman alımları “işte bu bizim reis, dernek teşkilatı bilmemnesi, abisi” şeklinde yapıldı. İnanılmaz bir kadrolaşma oldu o zamanlar. Teorik olarak, tam buna benzer kayırmaları engellemek, dolayısıyla o gizli saklı işleri engellemek için yapılan bir şey bu. Ancak sonuca baktığınız zaman hiç de öyle bir engelleme olmuyor. Konuyla alakasız, ezberlemiş, –Türkiye’nin o korkunç eğitim sisteminde “en iyi test çözmeyi becerebilmiş insan kategorisi” denen bir şey var– gayet kalitesiz, derinlikli olmayan, düşünmeyi bilmeyen birtakım insanlar ALES gibi yarış mantığındaki sınavlar sayesinde akademinin içinde patır kütür bazı seviyelere geliyorlar. Yani düşünmekten ziyade, sadece “en kolay yolla testteki doğru cevaba nasıl ulaşırım”ı bilen nesiller yetiştiriliyor bu memlekette. Ve sistem ALES’le bunları körüklüyor. Halbuki ben ilim, irfan, bilim gibi konularda galiba biraz daha geleneksel düşünüyorum. Biraz usta-çırak ilişkisi olabilmeli. Tecrübe olabilmeli. Bu memlekette, bununla ilgili çok güzel laflar var: “İlim Çin’de bile olsa git, al”. Şimdi ilim için konuşacak olursak, Çin’deki ile Stockholm’dekinin birbiriyle bir alakası yok muhtemelen. Çünkü orada daha özel bir durum var. Muhtemelen Çin’de, örnek veriyorum, insanın altıncı duyusunu kontrol etme yeteneğini geliştiren bir adam var. Orada öyle bir hassaslık öğretiliyor ki sana, bunu başka bir yerde bulmam mümkün değil. Ya da Aldous Huxley’in *Algı Kapıları* adlı bir kitabı vardı; onu okuduğumda, bilgiye ulaşma konu-

sunda anlattıklarına çok özenmişim. Yanlış hatırlamıyorsam, insan zihnini uyaran, halüsinojen özellikleri olan bir tür mantar yiyorsun ve hassasiyetin, algılama kapasiten vs. artıyor. Yiyorsun ve örneğin kumaşın tüm dokusunu anlamaya başlıyorsun. İşte başka yerlere, uzaklara gidip, oradaki o ilim adamı ya da kadınıyla, metaforik bir mantar yiyip, yeniden ders almak ve ders vermek hoş olabilirdi mesela! Bunun için bir standart olması gerekmiyor. Ama işte bir yandan da Bologna süreci adında standartlaşma var ve örneğin Polonya’dan yola çıkan Erasmus öğrencisi Türkiye’ye geldiği zaman siyaset sosyolojisi dersinde ne öğreneceğini önceden biliyor olacak; o dersin bir kredisi, ECTS’i, bir denkliği olacak vs. Ben de diyorum ki, olmasın denklik falan; o öğrenci “ben gittim Türkiye’de bu dersi aldım” desin mesela. Fazladan bir ders olmuş olsun. Bu tür bir standartlaştırmaya “McDonalds”laştırma da deniyor. İşte bu ALES ve benzeri sınavlar da bu derinliği kaybettiren, sıradanlaştıran yöntemler. Bir yandan da çok modernist! Bir diğer yandan, homojenleştirmeye karşı, tek tarih yazımına karşı postmodernite tartışmaları yapılırken, modern bilim yeniden sorunsallaştırılırken, böylesine bir düz rasyonellik çabası, düzleştiren bir mantık benim hiç hoşuma gitmiyor. Akademik düşünce üretimi, entelektüel zenginlik, yaratıcılık falan gibi laflara hiç uymayan bir süreç bu. Aptallaştıran bir şey yani. Ama bir yandan da, böylesine anonimleşmiş, özgüllükleri, kişisel kapasiteleri göz ardı edilen bilim adamı yetiştirme yöntemleri Türkiye Cumhuriyeti

Devleti’nin genel politikasına da çok uyuyor işte.

Siz lisansı burada bitirdiniz, daha sonrasında da yurtdışında doktora yapıp Türkiye’ye geri döndünüz. Hem devlet üniversitesinde hem de iki farklı özel üniversitede çalıştınız. Yurtdışındaki akademik tecrübenizi, oradaki akademik ortamı buradaki devlet üniversitesi ve özel üniversite ile kıyaslarsanız arada ne gibi temel farklılıklar ya da benzerlikler olduğunu söyleyebilirsiniz?

İlk aklıma geleni söyleyeyim: ben Fransa’da Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS)’de, o zamanlar lisans eğitimi yapmayan, sadece lisansüstü eğitim yapan bir okulda doktoramı yaptım. Bu okulun öğrenci nüfusunun % 40-50’si yabancı öğrencidir. Disiplinlerarası bir okuldu. Sosyolojide ders alırken gidip başka bir yerlerde de ders alabiliydiniz. Kendinizi konfeksiyon değil de, biraz böyle terzilik usulü ile geliştirebiliyordunuz; biraz daha kendinize özel bir şeyler yapabiliyordunuz. O ortamda ben inanılmaz ihya olmuşum. Bir de ben ‘80 öncesi ODTÜ’de okumuşum ve bütün o siyasal şiddet, kriz, ‘80 sonrası YÖK dönemi, bütün o 12 Eylül’ün Ankara Siyasal’ında rezalet günleri yaşamıştım. Dolayısıyla akademik hiçbir tarafım yoktu zaten. Ben Fransa’ya hasbelkader gittiğim için böyle muhteşem bir ortamın içinde buldum kendimi. Baştan çok zorlandım tabi ama çok keyif aldım. Aslında, ben sonradan sosyolog oldum. Benim formasyonumda başlangıç itibariyle sosyoloji yok. Ben işletme okuduktan sonra şans eseri Fransa’ya

gittim ve orada sosyolog oldum. Ve oradaki ortamdan, akademik çoğulculuktan vs. çok faydalandım. Bu işin güzel tarafı tabi. Ama bir taraftan başka, komik bir şey daha var. Ben Alain Touraine ile doktora yaptım. Alain Touraine ile Pierre Bourdieu birbirine –hadi düşman demeyelim ama- ciddi rakip, iki entelektüel merkezdi. Dolayısıyla mesela biz Touraineciler olarak Bourdieucülerden nefret ederdik, onlar da bizden nefret ederlerdi! Dolayısıyla biz Bourdieu’nün derslerine gitmezdik, onlar da Touraine’in derslerine gelmezlerdi. Bu çok saçma sapan bir şeydi tabi! Bütün o güzel ortamda böyle rezalet bir şey vardı. Gerçi sonradan Pierre Bourdieu öldükten sonra Alain Touraine yumuşadı. Bourdieu’nün arkasından bir şövalye ruhuyla Bourdieu’nün aslında ne kadar mükemmel bir entelektüel olduğunu falan anlattı. Bunlar haricinde bir yandan da kadro meseleleri vardı. İşte, kim Alain Touraine’nin asistanı olacak, kim nereye girecek vs. diye. Yani Türkiye’deki gibi kurumiçi gerilimler vardı. Ama en genel olarak baktığınız zaman üniversite her şeye rağmen, en başta toplumun saygın ve düşünce üretmek zorunda olan bir kurumuydu. Mesela orada, bizim TÜBİTAK’a tekabül eden CNRS araştırmanın “şah”ının yapıldığı bir yer. CNRS’e bağlı olduğunuz zaman ders vermiyorsunuz, sadece araştırma yapıyorsunuz... Gerçi Sarkozy döneminde çok makaslanmış orası da; neo-liberal politikalar falan derken CNRS şu anda bayağı bir çöküşe doğru gidiyor duyduğum kadarıyla. Ama ben oradan memlekete çok iyi döndüm. Benim için bir kür, terapi

gibi bir şey oldu Avrupa. Ölülerden falan kurtulup, darbeci zihniyetten uzaklaşıp orada öyle bir şey yaşamak, memlekete dışarıdan bakmak gibiydi. Klasik “sosyal-mesafe” gibi şeyler vardır ya, onları da yaşamak bana iyi geldi. İstanbul’a gelince Marmara Üniversitesi’nde Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü’ne geldim. Orası ada gibi bir yerdi. Üniversitesinin kendisi ile fiziksel, mekânsal bir alakası yoktu. Tarabya’da köy gibi bir yerde bir köşkün içinde bir bölümdü. Deniz, mavi, yeşil doğa vs.! 90-99 yılları arasında böyle bir ortamda mükemmel bir kadroyla, çok mükemmel bir şekilde yaşadım ben. Yani devlet üniversitesi olduğu için, arada bir hissediyorduk devleti, dekanlığı, rektörlüğü falan. Bizim hakkımızda işte “bu terörist, bu bölücü” vs. gibi laflar da çıkmıştı ama bunlara rağmen, benim yaşadığım devlet üniversitesi tecrübesi çok iyiydi. Sonradan orası da çöküşe geçmeye başladı. Rektörlüğün değişmesi vs. falan etkiledi tabi.

28 Şubat süreciyle ilgili bir sorun olmuş muydu o yıllarda?

Evet o dönem, 28 Şubat, Kürt meselesi vs. derken tüm üniversiteleri kontrol altına almaya çalıştılar. Hatta şöyle bir örnek vereyim: İşte bunu bir yerlerde anlatıyorum da ispat edemediğim için bazıları aklı sıra dalga geçiyor; ne uyduruyorsun, diye. Ama doğru söylüyorum, ne yapayım? Okulda bir gün, hani panolar olur ya, duyurular falan asılır, bir duyuru gördüm, geldiği yeri tam hatırlamıyorum ama MEB ya da YÖK’tü.

Üzerinde “gizli” ibaresi vardı ama panoya asarak kamuya açık hâle getirilmişti! Mealen şöyle yazıyordu: “araştırmacılarımızın Kürtlerin kökeninin Türk olduğunu gösteren araştırmalar yapmaları tavsiye edilir/önerilir”. Öyle bir dönemdi işte. Hatta benim üzerimde de soruşturmalar açıldığına dair de bir şeyler duydum. Neyse sonra ben istifa ettim; özel nedenlerden dolayı Fransa’ya gittim tekrar. Dönüşte Bilgi Üniversitesi’ne geldim. Orası benim için o zaman çok mükemmel bir yerdi. Özel üniversite, para, kâr vs. hiç hissetmediğim bir yerdi. Hiç para getirmeyen sosyoloji gibi birtakım bölümler ya da fen-edebiyat fakültesi, iletişim fakültesi sosyal bilimlere ait olan bölümler inanılmaz önem verilen –normalde olanın tam da tersine–, üniversitenin vitrini gibi kullanılıyordu. “Bakın, biz böyle cesur işler yapıyoruz işte” demek istiyorlardı. Ermeni konferansı Bilgi Üniversitesi’nde yapıldı. Kürt konferansı orada yapıldı. 2005 yılıydı, Cemil Çiçek “İhanet! Sırtımızdan hançerliyor bu hainler!!” deyip duruyordu. Arkasından da iki sene sonra Hrant’ı öldürdüler zaten. Düşünün o günleri. Öyle bir dönemde Bilgi Üniversitesi bunu yaptı. Ben mesela böyle bir şeyle nasıl gurur duyduğumu anlatamam. Sonuçta bu özel bir üniversitede yapıldı. Sonuç olarak işin acıklı tarafı, yavaş yavaş orası da değişti. Amerikalılar satın aldı ve alenen yalan söyleyerek, “biz burayı çok seviyoruz, hiçbir şeye dokunmayacağız” diyerek her şeye dokundular. Bilgi Üniversitesi’ni Bilgi Üniversitesi yapan bölümleri tırpanladılar. Üniversiteyi esas olarak para ka-

zandıracak bir rotaya soktular, piyasaya yönelik işler yapmaya başladılar. Şimdilerde bu parasal gidişatı frenlediklerine dair bir şeyler duyuyorum. Ezcümle, Bilgi “para” merkezli olunca ben de buraya, Şehir’e geldim. Şehir’in arkasında bir vakıf var ve para meselesi muhtemelen en önemli mesele değil. Burası muhafazakâr Türkiye toplumunun biraz değişmekte olan, yeni aktörlerinin ürünü olan bir yer. Vakfın arkasında Murat Ülker, Ahmet Davutoğlu gibi güçlü isimler de var. Bir yandan, olumlu ya da olumsuz çağrışımlarını bir kenara bırakırsak, burada “Yeni Türkiye”nin gerçekten sınıfsal, kültürel, sosyal yapısına tekabül eden bir üniversite var. Dolayısıyla burası, siyasî olarak alternatif bir Türkiye’nin taşındığı bir yer. Ama bir diğer yandan, akademik olarak da gerçekten üniversite olmak zorunda olan bir yer. Yani burası, “kültürel topluluk” anlamında bir “cemaatin” birimi olamaz. Çünkü olursa çuvallar. Zaten Türkiye’de kalburüstü olabilecek Sabancılar, Boğaziçiler vs ile yarışabilmek için, onlar gibi bir üniversite mefhumuna gönderme yapabilecek bir şeyler yapabilmen lazım. O sebeple bu duruma hassas bir şekilde dikkat ediliyor burada. Yani burada hakikaten bir yandan da oldukça, abartmayalım ama, çoğul bir durum var. Tamam, genel öğrenci nüfusuna baktığınız zaman, öğrenciler daha muhafazakârlar, kız öğrencilerin %60-70’i başörtülüdür mesela; başka bir sürü üniversitedeki oranların tersine olarak. Ama buna da şu andaki Türkiye ortalaması diyebilirsiniz. Dolayısıyla tüm bu üniversiteleri karşılaştırdığım zaman evet yurtdı-

şında durum geleneksel, yüzyılların birikimiyle oluşmuş olduğu için, tabi ki çok olumlu bir durum var. Ama orası da dikensiz gül bahçesi değil. Burada da bütün bu YÖK vs. gibi kurumların felaketlerine rağmen, kurumsallaşmanın olmamasına rağmen iyi adacıklar, kurum olmaya çalışan çabalayan yerler var. Tamam, Bilgi Üniversitesi çıkıyor, bir isim yapıyor, kurum olur gibi oluyor; sonra da erozyona uğruyor ama bitmez tükenmez bir şey var bu toplumda. Düşmanlaştırıcı, sığ ve korkunç bir siyasal kültüre rağmen, enerjisi çok yüksek bir toplumun dinamikleri, sivil toplum dinamikleri var. İnsan Hakları Derneği’nden tutun, Mazlum-Der’e, Helsinki Yurttaşlar Derneği’nden aklınıza gelebilecek birçok yere kadar. İşte dün 24 Nisan’dı ve Taksimde binlerce kişi bir araya geldi mesela, değil mi? Yani yılmıyor insanlar. Bütün o kabız devlet mantığına, üniversiteleri çökmüş olan bütün o sisteme rağmen insanlar buradalar; gitmiyorlar bir yere. Tabi bu da sosyolojik olarak beni tatmin eden bir şey. Sadece tek bir olay yok; çok zengin bir durum var, dedirtiyor.

Özel üniversitelerle ilgili son bir şey daha sormak istiyorum. Orada çalışan, burslu statüde olan -Şehir Üniversitesi’nde nasıl bu sistem bilmiyorum- özellikle lisansüstü öğrencilerinin konumu ile ilgili. Yani ben Bilkent Üniversitesi’nden biliyorum, burslu öğrenci statüsünde öğrenci alıp onları asistan gibi çalıştırıyorlar.

Burası da öyle.

Sigorta yok, maaş yok. Cüzi bir burs var sadece. Bu

duruma nasıl bakıyorsunuz?

Şimdi, burstan bursa fark var. Burada genelde politika şu: para verip de okuyan yok burada, lisansüstü düzeyde, herkes burslu. Ama bursun derecelendirmeleri var. A tipi burs, B tipi burs vs. diye. A tipi bursta, belli bir para veriliyor ve haftada belli bir saat çalışma bekleniyor öğrenciden. Yani bu burs çalışma karşılığı veriliyor biraz da. İşte diğer burs tipinde ise, öğrenci biraz daha düşük para alıyor, ama çalışma saati de azalıyor. Bir de üniversitenin hiç para vermediği ve para da almadığı öğrenciler var. Onlardan herhangi bir çalışma beklenmiyor. Dolayısıyla burs tipinde üst sırada olanlar okulla çok fazla iç içe oluyorlar. Ama kimsenin sigortası yok. Bu tabi ciddi bir eksik. Ama bunların nasıl halledilebileceği konusunda çok fazla kafa yormuş değilim açıkçası, onu da itiraf edeyim. Bilmiyorum işlerin nasıl tam olarak yürütüldüğünü. Hakikaten şimdi düşünüyorum bunu, bir kaza vs. bir şey olsa ne oluyor o öğrenciye bilmiyorum. Ama en azından Türkiye’de düzenli olmayan işlerle ilgili bir sigortalama yönteminin geliştirilmesi gerektiği çok açık.

Biraz önce siz özellikle araştırmaya yöneldiğinizi, araştırmacı olarak çalıştığınızı söylediniz. Sormak istediğim şu: araştırmacı akademisyenle ders vermek üzere özelleşmiş akademisyenlerin oluşturduğu bir model hakkında ne düşünüyorsunuz? Çünkü ders vermek akademisyen için bir yük olabilir; zaman kaybı olabilir, sizi gereğinden fazla yoran bir şey olabilir. Ama iki farklı öğretim görevlisi tipi olursa üni-

versitede, bu durum akademik kaliteyi artırabilir mi?

İşte Fransa’da olan böyle bir şeydi. Yani araştırma ve ders vermenin ayrıştığı bir sistem... Ama benim aklıma çok yatmıyor böyle bir şey. Olabilir, olsun ama ben öyle yapamam. Ben hem ders hem araştırma yapmalıyım. Burada kütüphane araştırmasını kastetmiyorum, sokak araştırmasını, çıkıp sahada araştırma yapmayı kastediyorum. Ama benim hissettiğim şey şu: ben hazırladığım ders için gereken teorik formasyonumu sokaktaki araştırmadan o kadar çok sağlayamıyorum. Bu yüzden teorik de çalışmalıyım. Aslında zaten ben ders için yaptığım teorik formasyon ile sahadaki araştırma birbirini sürekli olarak destekliyorlar. “Refleksif” dediğim şey bu zaten. Ben o sokakta topladığım bilgiyi okula gelip öğrencilere anlatıyorum. Dolayısıyla ben onlara “sosyolojiye giriş” anlatırken zaten sürekli tazelenmiş olan hikâyeler anlatıyorum. “Mısır’da şu olmuş”, “Kars’ta geçenlerde şöyle bir olay görülmüş”, “yaptığım bir araştırmada, mülakat yaptığım bir insanın anlattıkları şuydu”, gibi canlı kanlı örnekler veriyorum. İşte bu örneklerle o sosyolojik teoriyi ben daha yaşanılır kılıyorum. Bir yandan şu da benim çok hoşuma giden bir şey: “Sosyolojik düşünmek” denen şey bana göre çok önemli ve hatta biraz abartılı bir çıkarsama olsa da, sosyoloji tek başına yapılan bir şey değil; kolektif olarak yapılan bir şeydir. Sosyoloji birlikte düşünülen bir şeydir. Sosyolojik düşünmek ancak tek tek insanların değil birlikte düşünebilen insanların yapabildiği bir şeydir.

Sosyolojik düşünmek, derken ne demek istiyorsunuz?

Yani şöyle diyeyim: gazeteleri açtığınız zaman, saçma sapan, abuk subuk birtakım manşetleri sadece okumak yerine, orada birtakım insanların o gazeteyi okurken “bu kadar da geri zekâlılık olmaz!” demesi mesela. “Farkında değil misin kardeşim, bu memlekette Ermeniler vardı, kala kala 50.000 kaldılar!” demesi mesela. Yani, bu durumun, sadece “Ermeniler bizi sırtımızdan hançerlediler!” diyerek halledilecek bir basitlikte olmadığını düşünebilmesidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi dilinde Ermeniler konusunda her türlü ezber icat edilirken, toplumun “bir dakika ya, 50.000 tane insan var burada; ne oldu ki gerisi?” sorusunu sormasıdır sosyolojik düşünmek. Anlatabiliyor muyum? Gaza gelmemek, slogana gelmemek gibi bir şey. En sıradanın, en normalin, anormal bir şey taşıyabileceğini düşünmek. Çünkü normallik dediğimiz şeyin aslında iktidar ilişkileri sonunda ortaya çıkmış olabileceğini düşünmektir. Ya da tam tersi, bizden çok uzakta birtakım olaylar oluyor. Dünyanın bir yerinde bir katliam oluyor, insanlar birbirlerine giriyorlar. “O hikaye, senin hikayendir” demek aslında sosyolojik düşünmektir. Bu sırada, meşhur sosyolog Peter Berger’dan laf açayım biraz. İşte en “sıradan” olanı, “sıradanlıktan çıkarmak” yani olayı sıradan bir şeymiş gibi görmemek. Belki bize sıradan gelen olay, aslında o kadar da sıradan değildir; içinde bir sürü güç ilişkisi barındırıyor. Ya da en uzakta olanı yakınlaştırmak da diyebiliriz buna. Yani “ben sosyolog olarak çok iyi düşünüyorum” demek

çok da bir halta yaramıyor. Teori ve pratik arasındaki ilişki gibi bir şey bu. Yani o Karşılı ile beraber ben düşünebilecek miyim, onun düşüncesinden ben de beslenebilecek miyim? Doğrusu üniversite de tam böyle bir şey. Aydınlatma değil belki ama öğrencilerle beraber düşünmek. Ya da ideal bir sosyoloji dersi nasıl olur, düşünelim. Mesela ben kalkıp, toplumda laiklik, din, başörtü gibi meselelerden bahsediyorum, Kürt meselesinden bahsediyorum... Ama başörtülüler üniversiteye giremiyorsa, Kürtler giremiyorsa, girip de Kürtlükten bahsedemiyorsa, ben burada kendi kendime, onlar hakkında maval okuyorum demektir. Böylesi bir sosyoloji çok anlamsız. O yüzden ben üniversitede ders vermenin ve araştırmanın birbiriyle çok bağlantılı olması gerektiğini düşünüyorum. Ama bu her akademik dal için geçerli midir bilmiyorum. Sizin için, muhtemelen biyoteknoloji gibi alanlar için benim söylediklerim ne kadar uyar kestiremiyorum. Bir de zaten ben aynılaştırıyor diye Bologna sürecine nasıl karşıysam, herkes için “böyle olmalı” deme hakkına da sahip değilim. Bazı durumlar çok özel çünkü. Yani standartlaştırma, genel kurallarla falan olacak gibi değil galiba.